

LEERMEESTER EN VRIEND.
In memoriam Lolle Nauta (1929-2006)

Baukje Prins

(verschenen in *de Moanne. Algemiën-kultureel Opinybled* 5 (8), 2006, pp.20-22)

Nadat ik enkele jaren voor de klas had gestaan, besloot ik in 1984 weer te gaan studeren, en wel filosofie. Vanwege mijn studie Nederlands stelde ik me voor dat ik me zou gaan specialiseren in de analytische taal filosofie, maar al in de eerste studieperiode diende zich een geduchte concurrent aan. De colleges Inleiding in de sociale filosofie van Lolle Nauta waren een belevenis. Die rijzige gestalte, dat Friese accent, die blik die alert en aandachtig de zaal rondkeek, die toch zeer geroutineerde professor die de indruk wist te wekken dat hij vragen behandelde die ook voor hem zelf nieuw en spannend waren. Toen ik enkele jaren later zijn student-assistent werd, kwam ik er achter dat die indruk klopte: Lolle nam het onderwijs en zijn studenten volledig serieus, en dacht elk jaar opnieuw na over hoe hij bepaalde thema's aan de orde wilde stellen. Lolle huldigde niet alleen het principe van gelijkheid, hij belichaamde het ook. Als student-assistent kreeg ik van hem alle vertrouwen, en hij was altijd oprecht nieuwsgierig naar wat ik ergens van vond. Rein de Wilde, een van zijn vele promovendi, bedankte hem eens als volgt: 'Wat jou typeert is dat jij studenten en promovendi vanaf het eerste moment tegemoet treedt alsof het reeds je vrienden zijn, wat ze later dan ook meestal worden. Je geeft iedereen direct de indruk dat hun woorden gewicht hebben, dat hun meningen er toe doen'.

Toen ik Lolle en zijn werk een beetje beter leerde kennen, begreep ik dat hij als filosoof bepaald niet eenkennig was. Gedurende zijn lange academische loopbaan vernieuwde hij zichzelf telkens weer. In 'mijn tijd' (de jaren tachtig) hield Lolle zich als hoogleraar Sociale Filosofie vooral bezig met de kritische maatschappijtheorie van de Frankfurter Schule, zoals het werk van Jürgen Habermas, maar hij was evenzeer onder de indruk van de 'postmoderne' Franse filosoof Michel Foucault. Zijn eerste filosofische visitekaartje, het proefschrift *De mens als vreemdeling* uit 1960, bestreek een geheel ander terrein, dat van de filosofische antropologie. In deze romantisch-existentialistische studie besprak hij het thema van vreemdelingschap in de moderne literatuur, en verdedigde de stelling dat de figuur van 'de vreemdeling' een metafoor is voor 'het Andere' dat ons dwingt vragen te stellen bij onze eigen identiteit.

Sinds de jaren zestig verschuift Lolle's aandacht al snel naar de meer empirische en politieke problematiek van 'echte' vreemdelingen, van de gemarginaliseerden en onderdrukten in de Nederlandse samenleving, maar ook in de wereld als geheel. Of hij zich nu verdiepte in de filosofie van de sociale wetenschappen, de analytische taal filosofie, de kritische sociale theorie, of politieke filosofie van democratie en burgerschap, dat sociale engagement bleef een constante. Vanwege die brede en eclectische blik combineerde Lolle een voorkeur voor het rationele en heldere conceptuele denken van de Angelsaksische filosofie met een affiniteit voor het continentale maatschappijkritisch

denken, waarbij hij enerzijds het geloof van iemand als Habermas in de waarde van modernisering en emancipatieprocessen onderschreef, maar anderzijds ook grote waardering had voor de historische en empirische studies van een Franse ‘postmodernist’ als Michel Foucault, die de schaduwzijden van deze ontwikkelingen belichtten.

Als co-promotor bij mijn proefschrift, waarin het werk van de feministische en postmoderne wetenschapsonderzoekster Donna Haraway centraal stond, was zijn inzet van onschatbare waarde. Hij stelde hoge eisen aan de helderheid van redenering en argumentatie, en was niet snel tevreden. Regelmatig bracht hij mijn ingewikkelde gedachtenspinsels terug tot hun ontvullend simpele essentie. Maar tegelijkertijd deed hij onvermoeibaar pogingen zich te verplaatsen in wat ik wilde zeggen, en gaf hij me het gevoel voor de volle 100% in mij en het project te geloven.

Lolle moest niets hebben van filosofen die grote metafysische systemen bouwden of die zich alleen maar bezig hielden met de interpretatie van andere Grote Filosofen. Dergelijke ‘filosofologen’ waren niet meer van deze tijd, een tijd waarin de wetenschappen een steeds grotere rol hebben gekregen. Filosofie diende tegenwoordig met een kleine ‘f’ geschreven, ze diende meer empirisch te zijn, zoals ook de ondertitel luidde van het tijdschrift *Krisis* waaraan Lolle regelmatig een bijdrage leverde.

De rol van zuivere academicus paste Lolle slecht; hij was te betrokken bij de wereld om hem heen om zijn leven te slijten als (kamer)geleerde professor. Wars van de vrijblijvendheid die vaak aan zo’n ivoren toren positie kleeft, bemoeide hij zich met vele politiek heikele issues. In de jaren zestig werd hij actief in de Vietnambeweging, in 1977 vervulde hij een prominente rol als medeauteur van het PvdA beginsel programma, als lid van het derde Russell tribunaal van 1979 sprak hij zich uit tegen de *Berufsverbote* in Duitsland. Hij geloofde in een ‘sociale dienstplicht’ voor intellectuelen, en vervulde die dienstplicht zelf, samen met zijn gezin, in Zambia, waar hij van 1979 tot 1982 woonde om aan de Universiteit van Lusaka een filosofisch instituut op te zetten. Sindsdien bleef hij actief betrokken bij ontwikkelingssamenwerkingsprojecten voor Afrika. Zijn visie op de Nederlandse politieke verhoudingen en de kwaliteit van het publieke debat werd allengs kritischer. In 1987 betichtte hij in zijn provocerende en veel besproken essay ‘Achter de zeewering’ de vaderlandse columnisten van ‘sociaal immobilisme’: hij verweet ze hun consequent ironische houding ten aanzien van heikele issues waarover een beetje intellectueel juist het lef zou moeten hebben om stelling te nemen. Aan de saaie middelmaat had Lolle een hekel: hij hield ervan om meningsverschillen op scherp te stellen. Niet omdat hij het leuk vond om ruzie te maken, maar vanuit de overtuiging dat pas wanneer je de onderlinge verschillen (in belangen, in visie) eerst eerlijk onder ogen zag, je een creatieve en voor alle partijen redelijke oplossing van een probleem zou kunnen vinden.

Na zijn emeritaat in 1994 bleef Lolle volop aan het werk: hij begeleidde promovendi, gaf interviews en lezingen, schreef wetenschappelijke artikelen en essays, en zette zich in voor het Prins Claus fonds, het Palestijns-Israëliësch-Nederlandse onderzoeksprogramma (PIN), en het internationale Helmuth

Plessner genootschap. Wat betreft de filosofie verdiepte hij zich vooral in theorieën over democratie en burgerschap. Hij was er steeds meer van overtuigd geraakt dat democratie meer inhoudt dan rechten, zoals het (actieve en passieve) kiesrecht, of de vrijheid van meningsuiting en vergadering, maar dat het ook betekent dat burgers bepaalde culturele competenties moeten ontwikkelen die hen in staat stellen actief aan het democratisch proces deel te nemen, hun leven naar eigen inzicht in te richten en de sensibiliteit en nieuwsgierigheid te ontwikkelen om zich te verplaatsen in anderen. Naar verwachting zal in 2007 postuum een bundeling worden uitgebracht van zijn meest recente werk, onder de titel *Politieke Stukken*.

In de laatste jaren verdiepte zich onze vriendschapsband. Zo waren we beiden lid van de club van de ‘hedonauten’, de ironische aanduiding van een filosofen-vriendenclub die enkele keren per jaar een weekend samen doorbrengt. In zo’n weekend worden heftige politiek en filosofische meningsverschillen uitgewisseld, maar er ook veel wordt gelachen, gedronken en gegeten. Lolle wist daarbij altijd wel enkele hilarische anekdotes ten beste te brengen. Verder mailden en belden we elkaar regelmatig, lunchten zo nu en dan samen in de stad, en toen hij in een rolstoel terecht kwam, genoten we van de ‘retro’ maaltijden die in het verzorgingstehuis werden opgediend. En altijd, hoe moeilijk hij het de laatste jaren ook kreeg, bleef Lolle geïnteresseerd en belangstellend, betrokken op de wereld en de mensen om hem heen. Tot het allerlaatst toe was hij trouw aan zichzelf: een wereldburger die zich bewust was van de lotsverbondenheid tussen mensen wereldwijd, maar die zijn Friese *roots* niet verloochende, en een groot en grootmoedig mens met een uniek talent voor vriendschap voor degenen die hem dierbaar waren.